

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ, ПРАКТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ**

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

(підпис) (ініціали, прізвище)
“ ” _____ 20__ р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності _____
(код і назва)

на тему: **Ідіоматичні етнічні особливості концептуалізації культурних кодів в англійській та українській мовах: перекладацький аспект**

Виконала: студентка _____ курсу, групи _____
(шифр групи)

(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Науковий керівник _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Консультант _____
(назва розділу) (науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали) (підпис)

Рецензент _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали) (підпис)

Засвідчую, що у цій магістерській дисертації немає запозичень з праць інших авторів без відповідних посилань.

Студент _____
(підпис)

Київ – 2016 року

РЕФЕРАТ

Дана магістерська робота присвячена дослідженню ідіоматичних етнічних особливостей концептуалізації культурних кодів в українській та англійській мовах у перекладацькому аспекті.

Актуальність даного дослідження зумовлена важливістю взаємозв'язку свідомості, мови та культури в умовах міжкультурної комунікації, зростаючим зацікавленням сучасної лінгвістики до мовного відображення національно-специфічних особливостей етносів та їхнього менталітету, а також виявленням закономірних когнітивних рис, що лежать в основі процесу вербальної номінації.

Об'єктом дослідження виступають англомовні та україномовні засоби опису культурного коду як концепту української та американської лінгвокультур.

Предметом дослідження є фразеологічні засоби опису концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД в українській та американській лінгвокультурах та прийоми відтворення й збереження їх етнічної специфіки при перекладі.

Мета роботи – дослідити ідіоматичні етнічні особливості концептуалізації культурних кодів в українській та англійській мовах, проаналізувати способи передачі етномаркованих фразеологічних одиниць українською та англійською мовами. Досягненню цієї мети підпорядковані основні **завдання** дослідження:

- Розглянути поняття «концепт» у руслі сучасних лінгвістичних досліджень;
- Розглянути аксіологічний аспект вивчення концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД;
- З'ясувати мовні засоби вираження концептів та визначити найпродуктивніший засіб вербалізації КУЛЬТУРНОГО КОДУ;

- Розглянути фразеологізми як засоби мовної репрезентації етнічної специфіки концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД у досліджуваних лінгвокультурах;
- Дослідити особливості мовної картини світу в українській та американській культурах;
- З'ясувати компоненти КУЛЬТУРНОГО КОДУ, спільні і відмінні для менталітету українців та американців;
- Визначити основні прийоми збереження й відтворення етнічної специфіки українських та американських фразеологізмів при перекладі;
- Надати кількісні та якісні результати проведеного дослідження.

Матеріалом дослідження виступили 900 ідіоматичних одиниць, відібраних на базі фразеологічних словників української мови та американського варіанту англійської мови: NTC`s American Idioms Dictionary, Англо-український фразеологічний словник, Практичний англо-український словник фразеологічних синонімів та Перший україно-англійський словник народної мудрості «Так кажуть».

Методи дослідження. Вибір методів і прийомів аналізу зумовлений поставленою метою й завданням дослідження. Описовий метод дав змогу виокремити та інтерпретувати одиниці аналізу. Для формування інвентаря, систематизації та опису фразеологізмів використано індуктивний метод. Встановлення спільних та відмінних семантичних груп у парадигматиці, ілюстрації різних положень і висновків здійснювалися за допомогою дедуктивного методу. Зіставний метод використано при аналізі фразеологічних одиниць української та англійської мов на позначення культурних субконцептів, що дало підстави сформулювати відповідні узагальнення та висновки щодо спільних та відмінних рис у семантиці аналізованих фразеологізмів. Кількісний метод застосовано для характеристики інвентарю досліджуваних фразеологічних одиниць. Метод

концептуального аналізу застосовано для виявлення парадигми культурно значущих концептів та окреслення їхньої концептосфери, яка містить всі компоненти ментального простору даних концептів. Опис семантичної структури фразеологізмів здійснювався на основі компонентного аналізу. Комплексне застосування вищезазначених методів і прийомів лінгвістичного аналізу забезпечило об'єктивність отриманих результатів.

Наукова новизна. В ході дослідження культурний код розглядається в аксіологічному аспекті через призму ціннісних орієнтирів. Новим є порівняльний аналіз ключових ціннісних орієнтирів, що характеризують американців та українців, і є домінантними для обох лінгвокультур; встановлено спільні та відмінні риси, присутні в КУЛЬТУРНИХ КОДАХ націй, що набуває особливої вагомості в умовах становлення української державності, коли важливо мати приклад успішного державотворення, а саме Сполучені Штати Америки є таким прикладом.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути застосовані в курсах лінгвокраїнознавства, практичного перекладу, лексикології, стилістики, при укладанні навчальних посібників та інших методичних матеріалів з вербальної міжкультурної комунікації.

Апробація основних результатів магістерського дослідження здійснювалася на міжнародній науково-практичній конференції «Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм», що проходила науковою філологічною організацією «Логос» (Львів, 11-12 березня 2016 р.), крім того результати практичної частини роботи викладено у науковій статті, що готується до друку у фаховому науковому журналі «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», Серія: Філологія.

Обсяг основного тексту магістерської дисертації складає 107 сторінок, загальний **обсяг праці** разом з бібліографією та додатками

становить 171 сторінку. Список використаної літератури містить 121 джерело вітчизняних та зарубіжних авторів, 6 ілюстративних джерел.

Структура роботи. Магістерська дисертація складається з реферату, вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Робота містить 5 рисунків та 2 таблиці.

Ключові слова: *концепт, цінність, культурний код, менталітет, американське суспільство, українське суспільство, національний характер.*

РЕФЕРАТ

Данная магистерская работа посвящена исследованию идиоматических этнических особенностей концептуализации культурных кодов в украинском и английском языках в переводческом аспекте.

Актуальность данного исследования обусловлена важностью взаимосвязи сознания, языка и культуры в условиях межкультурной коммуникации, растущим интересом современной лингвистики к языковому отображению национально-специфических особенностей этносов и их менталитета, а также выявлением закономерных когнитивных рис, лежащие в основе процесса вербальной номинации.

Объектом исследования выступают англоязычные и русскоязычные средства описания культурного кода как концепта в украинской и американской лингвокультуре.

Предметом исследования являются фразеологические средства описания концепта КУЛЬТУРНЫЙ КОД в украинской и американской лингвокультурах и приемы воспроизводства и сохранения их этнической специфики при переводе.

Цель работы - исследовать идиоматические этнические особенности концептуализации культурных кодов в украинском и английском языках, проанализировать способы передачи этномаркований фразеологических единиц украинском и английском языках. Достижению этой цели подчинены основные **задачи** исследования:

- Рассмотреть понятие «концепт» в русле современных лингвистических исследований;
- Рассмотреть аксиологический аспект изучения концепта КУЛЬТУРНЫЙ КОД;
- Определить языковые средства выражения концептов и определить самый средство вербализации КУЛЬТУРНОГО КОДА;

- Рассмотреть фразеологизмы как средства языковой репрезентации этнической специфики концепта КУЛЬТУРНЫЙ КОД в исследуемых лингвокультурах;
- Исследовать особенности языковой картины мира в украинском и американский культурах;
- Определить компоненты КУЛЬТУРНОГО КОДА, общие и отличительные для менталитета украинского и американцев;
- Определить основные приемы сохранения и воспроизводства этнической специфики украинских и американских фразеологизмов при переводе;
- Предоставить количественные и качественные результаты проведенного исследования.

Материалом исследования выступили 900 идиоматических единиц, отобранных на базе фразеологических словарей украинского языка и американского варианта английского языка: NTC`s American Idioms Dictionary Англо-украинский фразеологический словарь, Практический англо-украинский словарь фразеологических синонимов и Первый Украины-английский словарь народной мудрости «Так говорят».

Методы исследования. Выбор методов и приемов анализа обусловлен поставленной целью и задачей исследования. Описательный метод позволил выделить и интерпретировать единицы анализа. Для формирования инвентаря, систематизации и описания фразеологизмов использовано индуктивный метод. Установление общих и отличительных семантических групп в парадигматичности, иллюстрации различных положений и выводов осуществлялись с помощью дедуктивного метода. Сопоставимый метод используется при анализе фразеологических единиц украинского и английского языков для обозначения культурных субконцепты, что позволило сформулировать соответствующие обобщения и выводы относительно общих и отличительных черт в

семантике анализируемых фразеологизмов. Количественный метод применен для характеристики инвентаря исследуемых фразеологических единиц. Метод концептуального анализа применен для выявления парадигмы культурно значимых концептов и определение их концептосферы, которая содержит все компоненты ментального пространства данных концептов. Описание семантической структуры фразеологизмов осуществлялся на основе компонентного анализа. Комплексное применение вышеуказанных методов и приемов лингвистического анализа обеспечило объективность полученных результатов.

Научная новизна. В ходе исследования культурный код рассматривается в аксиологическом аспекте через призму ценностных ориентиров. Новым является сравнительный анализ ключевых ценностных ориентиров, характеризующие американцев и украинский, и являются доминантными для обеих лингвокультурем; установлено общие и отличительные черты, присутствующие в КУЛЬТУРНЫХ кодах наций, приобретает особую весомости в условиях становления украинской государственности, когда важно иметь пример успешного государства, а именно Соединенные Штаты Америки являются таким примером.

Практическое значение исследования заключается в том, что его результаты могут быть применены в курсах лингвострановедения, практического перевода, лексикологии, стилистики, при составлении учебных пособий и других методических материалов по вербальной межкультурной коммуникации.

Апробация основных результатов магистерской исследования осуществлялась на международной научно-практической конференции «Язык в свете классического наследия и современных парадигм», проводимой научной филологической организацией «Логос» (Львов, 11-12 марта 2016), кроме того результаты практической части работы изложены

в научной статье, готовящейся к печати в научном журнале «вестник Международного гуманитарного университета», Серия: Филология.

Объем основного текста магистерской диссертации составляет 107 страниц, общий объем труда вместе с библиографией и приложениями составляет 171 страницу. Список литературы содержит 121 источник отечественных и зарубежных авторов, 6 иллюстративных источников.

Структура работы. Магистерская диссертация состоит из реферата, введения, четырех глав, заключения, списка использованных источников и двух приложений. Работа содержит 5 рисунков и 2 таблицы.

Ключевые слова: концепт, ценность, культурный код, менталитет, американское общество, украинское общество, национальный характер.

ABSTRACT

The thesis is devoted to the conceptualization of cultural codes in English and Ukrainian languages as well as its idiomatical ethnical peculiarities in translation aspect.

The **importance** of this study is due to the growing interest of modern linguistics to the national specific features of ethnic groups reflected by language means and the correlation of consciousness, language and culture in the intercultural communication.

The object of the study are Ukrainian and English means of describing cultural code as a concept of Ukrainian and American cultures.

The subject of the study are phraseological means of describing the concept of cultural code in Ukrainian and American linguocultures and methods of reproduction and preservation of their ethnic specificity in translation.

The work aims at analyzing English and Ukrainian languages in terms of cognitive, linguocultural, ethnolinguistic and axiological approaches in modern linguistics.

In order to achieve the set goal following **tasks** have to be completed:

- To provide a definition of "concept" in line with linguistic research;
- To analyze the cultural code in terms of axiological aspect;
- To determine verbal means of expressing cultural concepts and differentiate the most productive ones;
- To investigate language world-image peculiarities in American and Ukrainian cultures;
- To determine main ways of translation of American and Ukrainian idioms;
- To identify the common features of cultural code for American and Ukrainian cultures.

900 phraseological units were found in American – Ukrainian idioms dictionaries: NTC's Dictionary of American Idioms, English – Ukrainian Dictionary of Idioms, The First English-Ukrainian Dictionary of National Wisdom "As the Saying Goes " and Practical English-Ukrainian Dictionary of Synonyms.

The study was carried out on the basis of the following **methods**: theoretical analysis, classification, analysis of the literature, the method of analyzing dictionary definitions, classification, comparative method, quantitative analysis method.

Scientific novelty lies in the fact that for the first time was conducted comparative analysis of key values, describing the American and Ukrainian cultures with purpose to find common and distinctive features in two cultures under comparison.

Practical value of work is that the obtained results may be applied in instruction of linguocultural courses, practical translation, lexicology, stylistics, creating study materials for verbal communication instruction.

The work was approved by the thesis at the International scientific conference "Language in the light of the classical heritage and modern paradigms" held on the 11-12th March 2016 in Lviv, and by an articles on the relevant topic in the professional journal "Scientific Journal of International Humanitarian University" № 21/2016. The article has been submitted and is being prepared for publication.

The structure of the thesis. The paper consists of the introduction, four main chapters and conclusions to them, general conclusion, the reference list and 2 appendices. The reference list consists of 121 works of national and international authors as well as web sources.

Keywords: concept, value, cultural code, mentality, American society, Ukrainian society, national character.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ I. Концепт КУЛЬТУРНИЙ КОД: лінгвокультурологічний та мовознавчий аспект.....	9
1.1 Поняття концепт у руслі сучасних лінгвістичних досліджень.....	9
1.2 Аксіологічний аспект вивчення концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД.....	15
1.3 Мовні засоби опису лінгвокультурних концептів	22
1.4 Фразеологізми як засоби мовної репрезентації етнічної специфіки концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД у досліджуваних лінгвокультура.....	25
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ I.....	37
Розділ II. Ідіоматичні репрезентанти концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД у мовній картині світу американців.....	38
2.1 Ціннісні орієнтири американського народу та їх відображення у американському варіанті англійської мови.....	38
2.2 Ідіоматичні репрезентанти субконцептів АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ та ПАТРІОТИЗМ.....	45
2.3 Ідіоматичні репрезентанти субконцептів СВОБОДА та ІНДИВІДУАЛІЗМ.....	49
2.4 Ідіоматичні репрезентанти субконцептів ОПТИМІЗМ та ПРИВАТНІСТЬ.....	54
2.5 Ідіоматичні репрезентанти субконцепту МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ.....	59
2.6 Ідіоматичні репрезентанти субконцептів САМОСТІЙНІСТЬ та ЗМАГАЛЬНИЙ ДУХ.....	63
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ II.....	66
Розділ III Репрезентанти концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД у мовній картині світу українців.....	67
3.1 Ціннісні орієнтири сучасного українського народу та їх	

мовне відображення.....	67
3.2 Ідіоматичні репрезентанти субконцептів КОЗАЦТВО та ГРОШІ.....	73
3.3 Ідіоматичні репрезентанти субконцепту ЕМОЦІЙНІСТЬ	76
3.4 Ідіоматичні репрезентанти субконцептів ІНДИВІДУАЛІЗМ та СОЦІАЛЬНИЙ ФАТАЛІЗМ.....	79
3.5 Ідіоматичні репрезентанти субконцепту СВОБОДА	81
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ ІІІ.....	84
Розділ ІV. Аналіз прийомів збереження етнічної специфіки фразеологізмів української та американського варіанту англійської мов при перекладі.....	85
4.1. Специфіка застосування методів перекладознавчого аналізу для дослідження прийомів відтворення й збереження етнічної специфіки американських та українських фразеологізмів при перекладі	85
4.2 Особливості перекладу фразеологізмів на позначення ціннісних орієнтирів, спільних для українського та американського соціумів.....	91
4.3 Особливості перекладу фразеологізмів на позначення ціннісних орієнтирів відмінних для українського та американського соціумів.....	98
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ ІV.....	104
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	105
Список використаної літератури.....	108
ДОДАТОК А. Прийоми перекладу американських фразеологізмів на позначення концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД українською мовою.....	121
ДОДАТОК Б. Прийоми перекладу українських фразеологізмів на позначення концепту КУЛЬТУРНИЙ КОД англійською мовою.....	140